

1765/89 1002-

JORDENS FOLK

ILLUSTRERAD SKILDNING AF SEDER, BRUK, LEFNADSSÄTT,
FESTER OCH CEREMONIER HOS JORDENS
NU LEFVANDE FOLKSLAG

AF

H. N. HUTCHINSON

MED BITRÄDE AF FLERA VETENSKAPSMÄN

EFTER ENGELSKAN

AF

O. A. STRIDSBERG

ANDRA DELEN

STOCKHOLM
BEIJERS BOKFÖRLAGSAKTIEBOLAG

ganska outveckladt, och korn och råg utgjorde de enda sädesslag, som de odlade. De lefde i tält, gjorda af på störrar utspända hudar, eller i hålor, grädda i jorden med allenast taket öfver marken. Dylika hålor kan man ännu i dag få se här och där i åtskilliga delar af landet. Deras beklädnad utgjordes af djurskinn, som de sydde ihop, hvarvid de såsom nålar använde små hvassa benstycken; de hade slädar och begagnade skidor.

Den stora massan af Finlands befolkning bekänner sig till den lutherska läran, och endast ett fåtal tillhör den grekisk-katolska kyrkan. Ehuru finnarna äro kloka och intelligenta, har dock bland de lägre klasserna kristendomen ännu icke lyckats helt och hållet fördrifva gammal vidskepelse och tron på trolldom och svartkonst. En egendomlig dyrkan af björnen är ganska vanlig bland dem. Detta djur betraktas som ett slags gudomlighet. Han råder öfver alla andeväsen och är utrustad med öfvernaturlig makt och visdom. Den finske trollkarlen, som anses äga förmåga att genom sina besvärjelser och trollformler åstadkomma godt eller dåligt väder, är till hälften man, till hälften kvinna. Han kan taga ut sitt öga och äta upp det eller låta en kula skjutas genom hufvudet på sig och mår inte sämre för det. Det är öfverraskande att finna sådan vidskeplighet hos ett folk, som är genomgående intelligent, har ett högt utveckladt skolväsen och äfven i andra kulturella afseenden visar sig stå på samma höjdpunkt som det västra Europas folk.

Sverige.

Näst Ryssland är Sverige det till ytinnehållet största af Europas länder och omfattar icke mindre än 447,862 kv.-km. I afseende å folkmängden däremot kommer Sverige långt ned på rangskalan, med allenast omkring 5,000,000 invånare, af hvilka nära 20,000 finnar och 6,000 lappar i Norrland, och endast Finland och Norge äro glesare befolkade än Sverige. Landets inbyggare utgöras hufvudsakligast af *svenskar*, och af främmande folk är det endast lappar och finnar, som i något nämnvärdare antal finnas representerade här.

Svenskt barnporträtt.

Svenskarna, tillhörande den germanska grenen af den ariska folkstammen, äro ett både i fysiskt och andligt afseende mycket väl utrustadt folk. Visserligen hafva de på senare tiden icke tagit mycken del i de stora europeiska folkens militära och kommersiella verksamhet, detta nog till stor del beroende på landets mera isolerade läge, men den roll, de under gångna århundraden spelat i Europas historia, har varit glänsande och betydelsefull, och på såväl det vetenskapliga som det praktiska lifvets områden ha de i många afseenden varit banbrytande, isynnerhet inom naturvetenskaperna. Svenskarna ha dock icke blott en teoretisk utan äfven utprägladt praktisk läggning och särskildt utmärka de sig för goda mekaniska anlag, hvilket ock visas af de ej få berömda uppfinnare, Sverige fostrat. Men svenskarna äro äfven estetiskt lagda och hysa sedan gammalt kärlek till musik, sång och litteratur. Deras folkvisor, oftast hållna i vemodig tonart, utmärka sig för en djup lyrisk skönhet, och den svenska sången

har skördat ära och berömmelse långt utom landets gränser. Äfven på litteraturens fält har Sverige frambragt mycket, som godt uthärdar en jämförelse med det bästa, utlandet i den vägen har att uppvisa. Sedan urminnes tid har svensken älskat frihet och själfständighet; att vara sin egen herre och icke behöfva böja sig för någon, att med ett ord vara fullt oberoende, har alltid utgjort målet för svenskens sträfvan. Detta mål har dock icke uppnåtts så allmänt som önskligt varit, ty därtill har i det svenska folkets karaktär saknats ett mycket viktigt drag, nämligen sparsamhet, utan hvilken egenskap en människa sällan når fram till ekonomiskt och därigenom äfven moraliskt oberoende. Svensken är vänsäll och glad samt i allmänhet mycket gästfri och isynnerhet mot utlänningar synnerligen förekommande. Men omständksam och sparsam är han dessvärre icke, utan

snarare böjd för att slösa och lefva öfver sina tillgångar och detta från den lägste till den högste. Dessutom lider han af en betänklig brist på företagsamhet och saknar nog det tålamod och den sega ihärdighet, som fordras för att bestå i kampen för tillvaron, i synnerhet i ett sådant land som Sverige, där de ofta vidriga klimatiska förhållandena kräfva mycken kraft och energi för att kunna behärskas. Till sitt yttre bär svensken den germanska typens kännetecken, är vanligen reslig och väl växt, har ljust eller brunt hår, vacker hy, bred, hög panna samt blå eller grå ögon. Svenskarnas språk, svenskan, som tillhör den nordiska grenen af den stora germanska språkstammen, hvilken omfattar äfven de med svenskan närbesläktade danskan och norskan, är kraftigt, välljudande och böjningsrikt.

Gamla bruk och sedvänjor bland allmogen finnas delvis kvar, men försvinna alltmera till följd af de allt nivellerande kommunikationernas snabba utveckling. Detsamma kan också sägas om de gamla vackra folkdräkter, hvilka numera endast i Dalarne och Blekinge lefva kvar.

Svenska folkets hufvudnäring är sedan gammalt *jordbruket*, af hvilket mer än hälften af befolkningen hämtar sitt uppehälle. Jorden är nämligen, trots landets belägenhet under nordliga

Svensk flicka i brudräkt.

Från Rättvik, Dalarna.

breddgrader, väl lämpad för bearbetning, om den också på sina ställen är något hårdbrukad, och den afkastning den lämnar är icke så ringa, som man skulle kunna tro. I fråga om afkastningsförmåga står Sverige i sjätte rummet uppifrån hvad beträffar hvete, råg och korn och i sjunde rummet beträffande hafre, hvaraf odlas mera än landet sjelft behöfver.* Råg och hvete måste dock fortfarande importeras. Åkerbruket har på senare tiden i allmänhet gjort betydande framsteg, och på många af landets större jordagods har det bragts i full nivå med tidens kraf på ett modernt rationellt jordbruk. I samband med åkerbruket har äfven den svenska *boskapsskötseln* under de senaste årtiondena så förbättrats, att slaktdjur och diverse landtmannaprodukter numera årligen exporteras i stor mängd. — Under århundraden har *bergbruket* utgjort en af Sveriges hufvudnäringar, till följd af den rika tillgång på metaller, landet äger. Den förnämsta af dessa är järn, som rikast förekommer inom Norrbottens län (i Gellivara, Kirunavara, Luossavara och Svappavara), där på senare tiden särskildt järnmalm-industrien nått en storartad utveckling och vunnit världsrykte. Detta senare dock egentligen först efter det den stora järnvägslinjen Lule—Ofotenbanan blifvit färdig (år 1903) och kunnat möjliggöra en malmexport i stor skala. Redan under första året af denna banas tillvaro omfattade exporten från Gellivara Malmfälts grufvor icke mindre än 962,163 ton järnmalm. Öfriga mera betydande malmfält äro *Dannemora*, *Norbergsfältet* i Västmanland, *Grängesbergsfältet* i Dalarne och *Persbergsfältet* i Värmland. Näst järnet kommer kopparn, som synnerligast i äldre tider varit en af landets viktigaste inkomstkällor. I våra dagar har dock koppartillverkningen nedsjunkit till en obetydlighet, beroende dels på minskad malmtillgång och dels på den alltmera öfverhandtagande konkurrensen från Amerika och Australien. De förnämsta

* Se Nyström, I. Fr., Handbok i Sveriges Geografi.

kopparverken äro *Falu- eller Stora Koppargrufvan* (bearbetad ända från midten af 1200 talet och en gång kallad »rikets skattkammare») samt *Åtvidabergs kopparverk* (bearbetadt från midten af 17-talet). Öfriga metaller, såsom silfver, hvilket hufvudsakligast erhålles från *Sala grufva* (upptäckt i början af 1500-talet), och guld, som frambragts nästan uteslutande från *Falu koppargrufva*, bly, nickel m. fl., förekomma jämförelsevis sparsamt.

En af landets viktigaste inkomstkällor är *skogshandlingen*. Skogarna, som år 1896 beräknades upptaga en areal af 195,300 kv.-km. eller utgöra cirka 47½ % af hela jordarealen, äro visserligen ännu rika och gifvande, åtminstone i flera delar af landet, men dels genom det oförståndiga sätt, på hvilket skogsafverkningen ofta skett, och dels genom de härjande skogseldar, som nästan årligen ödelägga betydande områden, lida numera stora trakter af skogsbrist. De stora sågverksbolagen i Norrland hafva visserligen i eget intresse börjat sörja för en bättre skogsvård. Men först då en effektiv skogslagstiftning kommer till stånd, hvarigenom den nu hänsynslösa afverkningen kunde stärfjas, kan man hoppas på en fullt rationell skogshushållning äfven i vårt land. Sveriges trävaruexport är högst betydande och uppgick år 1896 till icke mindre än 159 mill. kronors värde.

Sverige drifver en ganska vidsträckt *handel*, och såväl exporten som importen är afsevärd. Exportartiklarna utgöras af trävaror, järnmalm, smör, hafre, lefvande djur, papper och tändstickor. De viktigaste införselvarorna äro ull, bomull och skinn samt arbeten däraf, kolonialvaror, spannmål, såsom hvete och råg, samt stenkol och norsk fisk, vin, salt, maskiner, oljor äfvensom en del kramvaror. Den utrikes handeln, som till följd af såväl den ökade konsumtions- och produktionsförmågan som förbättrade kommunikationer hastigt tilltagit, är i öfvervägande grad riktad på Storbritannien och Irland, därefter på Tyskland och vidare på Danmark, Norge, Finland och Ryssland o. s. v.

En söndag i Leksand, Dalarna.

En lappska.

Industrien går för hvarje år framåt och omfattar de flesta tillverkningar, ehuru mycket fabriksvaror ännu alltjämt måste införas. Ännu är dock den svenska industrien långt ifrån att ha uppnått den utveckling, som landets rika resurser — såsom utmärkta råvaror och billig drifkraft — skulle ha betingat. Men därtill fordras större kapital och framför allt betydligt större företagsamhet än hvad svenskarne förfoga öfver. I högst få industri-grenar kan Sverige ännu upptaga täflan med den utländska tillverkningen, och dit höra papp- och pappers- samt tändsticks-fabrikationen, stenarbeten, trämassetillverkning, slöjdvaror samt tillverkning af tvål, såpa och parfymer. På öfriga af industriens områden står däremot Sverige tillbaka för utlandet och måste importera hvad som af sådant behöfves. I allt hvad som rör slöjd, synnerligast s. k. hemslöjd, står Sverige mycket högt, och länge har det gått i spetsen då det gällt att införa slöjden såsom undervisningsämne i skolorna. I det afseendet tjänar Sverige ännu såsom mönster för alla andra länder.

Beträffande *folkupplysningen* står Sverige på en mycket hög ståndpunkt. Skolgången är obligatorisk, och nästan alla de normalt utvecklade af landets svenska inbyggare kunna läsa och skriva. År 1895 funnos i riket 11,157 folkskolor af olika slag med tillsammans 8,781 lärarinnor och 5,167 lärare. Till folkbildningen bidraga äfven de allt talrikare socken-, folk- och vandringsbiblioteken, arbetareinstituten i städerna och de på landsbygden anordnade föreläsningsserierna. Äfven den högre och vetenskapliga bildningen befinner sig i Sverige på en mycket hög nivå och står i det afseendet ej tillbaka för något annat land.

Af Sveriges inbyggare utgöras såsom ofvan nämnts omkring 6,000 af *lapparna*, hvilka bebo landets nordligaste delar eller i det svenska landskapet Lappland*, som omfattar de inre, högre belägna delarne af Norrbottens och Västerbottens län. Äfven i Jämtland och Härjedalen finnas lappar, ehuru mindre talrikt. Detta folk är besläktadt med finnarna och tillhör den uraltaiska grenen af den mongoliska folkstammen. På sitt eget tungomål kalla sig lapparna *sabme* eller *same-lats*, och ordet »lapp» förekommer icke i lappska språket, utan kommer sannolikt af det finska ordet *lappaan*, som betyder ströfva, vandra omkring. Lapparna äro småväxta, omkring 1,5—1,6 m. långa, kutryggiga och ha ofta en framåtlutande hållning.

* Lappar bebo äfven de nordligaste delarne af Norge, Finland och det europeiska Ryssland, men i följande skildring sysselsättas vi endast med de svenska lapparna. Hvad som gäller om dessa gäller i stort sedt äfven om alla de öfriga.

En lappfamilj.

Armarna och benen äro påfallande korta, och små fötter äro allmänna. Hutfärgen, som hos unga lappar oftast är ljus med klar hy och rosiga kinder, mörknar med åren och öfvergår då i brunt. Håret är mörkt och stripigt och blir sällan grått, och skäggväxten är klen och gles. Ansiktet är bredt med framskjutande kindknotor och pannan är låg, allt drag, som tillhöra den mongoliska typen. Lappens kroppsbyggnad är i allmänhet klen och späd, och några större kroppskrafter äger han icke, men är däremot seg och uthållig. Hans syn är skarp så länge han icke, som ofta händer, blir surögd af röken i tältet, och hörseln god. Rösten är tunn och gnällande och saknar klang. Lapparna äro icke något vackert folk och få, då de bli gamla, ett ofta rent af vederstyggligt utseende. Detta gäller dock företrädesvis om kvinnorna. — Lappen saknar ingalunda intelligens. Han är slug och beräknande, snabb i tal och svar och ofta ganska kvick, ja till och med bitande. Godmodig och glad, är han gent emot främlingar till en början ganska förbehållsam och försiktig, men så snart bekantskapen är gjord, blir han språksam och öppenhjärtig. Han är äfven envis, själfrådig och misstänksam samt därjämte barnsligt nyfiken och frågvis. Ärlighet är ett utmärkande drag i hans karaktär, och de arbeten, han åtager sig, utför han i allmänhet ordentligt och efter bästa förstånd. Men han gör ingenting för intet, ty han är mycket om sig, ja ofta till och med så snål, att det icke saknas exempel på att äfven ganska rika lappar af besökande främlingar tigga penningar eller hvad annat som kunnat falla dem i smaken. Förhållandet mellan könen är alltifrån barndomen fritt och otvunget, och måhända är detta en ej ringa orsak till den höga ståndpunkt lappen i sedligt afseende intager.

Efter sitt lefnadssätt indelas lapparna vanligen i fjäll-, fiskar- och skogslappar, af hvilka de sistnämnda föra ett nästan bofast lefnadssätt. Fiskarlapp blir lappen i allmänhet först, då

Lappbarn på en ren.

han af en eller annan anledning kommit på obestånd, såsom då han förlorat sina renar och för sin utkomst ser sig nödsakad att gripa till jakt och fiske såsom sitt enda näringsfång. Lyckas det honom likväl att förbättra sin ställning, så återgår han gärna till sitt forna nomadlif eller också blir han nybyggare. Den egentliga nomadlappen är fjälllappen, hvilken också bäst bevarat sitt urgamla lefnadssätt och sina traditioner, men dessa nomadlappar utgöra endast något öfver hälften af de svenska lapparna. Fjälllapparna, som hufvudsakligast idka renskötsel, vandra nu såsom fordom fram och åter öfver oftast stora landsträckor med renen såsom sitt jämte hunden enda husdjur.

Vid sitt på gränsen mellan skogs- och fjällbygden belägna s. k. höstviste lämnar lappen, då han om våren drager upp mot fjällen, en del matvaror, kläder och redskap, som han under sommaren icke behöfver och som blott skulle vara honom till besvär, och där stannar han också någon tid, då han fram på hösten åter kommer ned från fjällen, och då äger omkr. 1 okt. den årliga stora renslakten rum.

Renen är för lappen allt, han får af honom allt hvad han behöfver och han begagnar allt af honom: blodet, köttet, inälfvorna och märgen förtäras; af huden göras kläder och skodon, senorna användas vid sömnaden såsom tråd; benen och hornen bearbetas till redskap eller prydnader. Af hvad som blir kvar af renen kokas soppa (mest åt hundarna) eller utdrages limmet. Genom försäljning af hvad renhjordarna afkasta, såsom skinn, kött, ost, lim, skaffar sig lappen hvad han från annat håll behöfver, tyg, salt, kaffe och tobak. Till en familjs underhåll anses en hjord på omkring två- å trehundra renar vara nödvändig, men rika lappar kunna äga öfver tusen rendjur. Under sommarvandringarna användas renarne såsom bärare af tält, husgeråd, matvaror och barn, men om vintern nyttjas de såsom dragare för lappens släde (på lapska kallad *pulka* eller *karres*). Denna släde liknar en liten båt, är framtill spetsig, baktill tvärhuggen, saknar medar men är rund i botten och har en utmed dennas midt löpande köl.

Norsk flicka i bruddrätt.

Under sina vandringar bo lapparna i tält, *kåtor*, hvilka lätt kunna nedtagas och flyttas från ställe till ställe. Kåtan utgöres af en konformig ställning af upptill på något sätt sammanfogade raka stänger, på hvilka sedan ett omhölje af näfver, skinn eller annat lämpligt material lägges. I kåtans topp blir då lämpligen en öppning för utsläppande af röken och mellan två af stängerna blir dörröppningen. Mellan tältstängerna går en tvärbjälke; på den hänges af kitteln, och därunder läggas, midt i kåtan, några flata stenar, som få tjäna till eldstad. Men lapparna ha äfven andra slags boningar än tält. På många håll, särskildt i Härjedalen och Jämtland, bo de i ett slags fasta kåtor af resta trästammar med en betäckning af näfver och torf, och i andra trakter utgöras deras bostäder af fyrkantiga, timrade kåtor med pyramidformig öfre del, men alla ha de dock samma ursprungliga grunddrag som tältet och äro byggda efter ungefär samma princip.

Lapparnas klädedräkt är tämligen lika för män och kvinnor. Den består om sommaren

af en blå eller grå, kring halsen öppen rock eller kolt, kallad *kopte*, af vadmal eller sämsk-skinns med gröna eller röda uppslag kring ärmarna. Både män och kvinnor bära byxor af sämsk eller vadmal och nedtill tillknutna med brokiga ylleband. Skorna hafva höga skaft och mycket breda sulor med uppstående spets framtill samt äro rymliga och vattentäta. Strumpor förekomma sällan, utan i stället för sådana begagnas ett särskildt beredt gräs, »lappskogräs», som flätas och viras om foten. Dräktens förnämsta prydnad utgöres af det kolten sammanhållande lifbältet, som alltefter ägarens förmögenhetsförhållanden är prydt med grannlåter af silfver eller tenn, mynt o. s. v. På hufvudet bäres en sockertoppformig mössa, förfärdigad af flera kilformiga klädeslappar med i sömmarna insydda röda kanter. Om vintern nyttjas kläder, helt och hållet förfärdigade af renhud, och vid sträng köld begagnas tvenne skinnrockar.

Lapparna bekänna sig nu allmänt till den kristna läran, ehuru nog mycken öfvertro och vidskepelse ännu lefver kvar ibland dem. För lapparnas andliga odling är sörjdt genom af staten och kommunen inrättade talrika folk- och lappskolor.

Norge.

Norrmännen, hvilka jämte svenskar, danskar och isländare utgöra den skandinaviska eller nordiska grenen af den tevtoniska stammen, tillhöra den kaukasiska typen.

Flicka från Hardanger.